

УДК 377.1

УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИМ УЧИЛИЩЕМ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Щоб досягти конкурентноспроможності вітчизняного виробництва в умовах принципово нових економічних, політичних і соціальних чинників, необхідно забезпечити якісну підготовку кваліфікованих робітників, фахівців, яким притаманний новий тип мислення, здатність до творчої, інноваційної діяльності; самодостатніх, духовно зрілих, навчених користуватися сучасними інформаційними ресурсами.

Створення теоретичних моделей складних педагогічних систем, до яких, на нашу думку, належить специфічна діяльність ПТУ - процес непростий. Проте обрана нами методика експериментальної роботи була б не досить ефективною без розгляду такого дослідницького методу як моделювання. Відомий філософ і соціолог В.Г.Афанасьєв трактує моделювання як спосіб відтворення тієї чи іншої складної системи за допомогою більш простої системи [5]. За І.Б.Новиковим і Н.М.Мамедовим; моделювання - це метод практичного чи теоретичного опосередкованого вивчення об'єкта, під час якого досліджується не сам об'єкт, який нас цікавить, а деяка проміжна система [9].

На думку Р.Акоффа, і Ф.Емері, в моделі мають бути показані ті структурні та функціональні властивості реальності (у тому числі і так званої штучної реальності), які існують і є істотними для реального об'єкта, що пізнається [2].

В.О.Штофф відносить модель і до форми, і до засобу наукового пізнання, зауважуючи при цьому, що ми будемо називати моделлю будь-яку систему, яка існує в думках чи реально, і перебуває у визначених відносинах до іншої системи, котру називають, звичайно, оригіналом, чи натурою [15].

Під моделюванням у педагогіці розуміють "матеріальне і уявне мислене імітування реально існуючої педагогічної системи шляхом створення спеціальних аналогів (моделей), в яких відтворюються принципи організації і функціонування цієї системи". Удаючись до моделювання, маємо можливість перейти від аналітичного вивчення окремих властивостей, форм і процесів до синтетичного пізнання цілісних систем у конкретних умовах. На думку І.Б.Васильєва, яку ми підтримуємо, педагогічна модель – це модель, що відображає взаємозв'язки та взаємозалежності між проєктованими якостями і властивостями особистості як об'єкта педагогіки і процесом її розвитку, а також організацією тієї педагогічної системи, в межах якої він відбувається і управлінням нею [3].

Оскільки завданням нашого дослідження є створення моделі

управління ПТУ як навчальним закладом, то ми не можемо залишити поза увагою і рекомендації А.Й.Капської, котра стверджує, що «Моделювання виховного процесу (проекування ситуації, способів діяльності в цих ситуаціях, реалізація певного змісту виховання через оптимальні форми діяльності вихованців тощо) дозволяє заздалегідь прогнозувати перетворення, синтезування знань вихованців, їх умінь, природних здібностей та використання цих факторів під час вирішення виховних цілей» [7, с. 91–96].

З позиції психолого-педагогічних наук модель виховного процесу можна розглядати як систему факторів, що сприяє саморозвитку, самовдосконаленню та самореалізації особистості у взаємодії факторами соціального та психолого-педагогічного впливу на конкретну особистість. Гуманістична педагогіка, - вважають І.А. Зязюн і Г.М. Сагач – це педагогіка "золотого січення", в якій сповна враховується діалектика освітньо-виховного процесу, вибудованого на підвалинах необхідності пристосування цілей саморозвитку людини до педагогічного управління цим процесом. Гуманістична педагогіка розглядає цю діалектику крізь призму людини, прагнучи "олюднити" освіту і орієнтуючись на суспільство людей. Сьогодні як ніколи вимагає реалізації ідея древніх філософів про те, що "людина – міра всіх речей" [4, с. 302].

У дослідженні Н.Г. Ничкало з'ясовуються можливості теоретичного моделювання в системі виховної роботи в професійному навчальному закладі. У своєму дослідженні ми спиралися на висновок ученого про те, що при моделюванні системи виховної роботи в цілому чи окремих її напрямів, слід виходити з того, що система складеться на основі єдності цілей, завдань, різноманітних видів діяльності, організаційних форм, єдності критеріїв, оптимального функціонування як системи в цілому, так і окремих її підсистем. Оскільки кожна підсистема є компонентом іншої системи – більш високого рівня, при визначенні її цілей передусім слід враховувати ті цілі, які ставлять перед собою системи більш високого рівня" [10].

Спроба створення науково обґрунтованої моделі діяльності класного керівника навчальної групи ПТУ була зроблена Н.М. Суховєєвою. В основу її покладено системно-діяльнісний підхід. У структуру діяльності класного керівника включено такі компоненти: цілі діяльності, її завдання, головні напрямки діяльності, функції, зміст, способи досягнення цілей (засоби, форми, методи), результат. Відносини взаємозалежності, взаємозумовленості, їхні інтегровані властивості об'єднують їх у єдину систему. Випадання із системи одного якогось компонента порушить її цілісність і позначиться на кінцевому результаті [14].

Вітчизняними педагогами-науковцями зроблена спроба розробити модель управління позаурочною діяльністю учнів. Так, нормативна організаційна модель системи управління позаурочною діяльністю учнів,

запропонована П.Авраменко, включає мету управління(загальні цілі управління виховною роботою в училищі трансформовані стосовно до управління позаурочною діяльністю учнів), основні функції управління (педагогічний аналіз, планування, організація, координація та регулювання, контроль і облік), механізми дії (інформаційне забезпечення, програмно-методичне забезпечення, педагогічна рада), а також критерії результативності системи управління [1].

Якщо у В.П. Авраменко дано в основному теоретичний опис моделі, то організована модель оперативного управління в позаурочній навчально-виховній роботі, розроблена В.С. Пікельною має конкретно-прикладне спрямування. Календарно-графічна основа, визначення символів-заходів, кожен з яких передбачає певну подію, визначення відповідальних за конкретний захід дозволяє кожному працівнику училища знати наперед, що і коли відбудеться, в якій роботі він задіяний особисто, встановлювати зайнятість кожного протягом навчального року. На основі узагальнення існуючих у педагогічній науці методологічних підходів до використання теорії моделювання для дослідження навчально-виховного процесу в сучасній професійній школі ми дійшли висновків, що:

- усі види педагогічної діяльності, в т.ч. управлінський процес можна і потрібно моделювати як для більш глибокого пізнання, так і для усвідомленого управління;

- конструювання педагогічних моделей відбувається з урахуванням реальних систем, а сама модель є джерелом педагогічної інформації;

- модель дає можливість відволікатись від властивостей системи, що виступають у даному випадку разі як другорядні;

- моделювання управлінської діяльності є "механізмом переведення" соціально значущих цілей навчального процесу в мотиви діяльності кожного члена колективу;

- моделювання управлінського процесу ПТУ дозволяє заздалегідь прогнозувати формування знань, умінь і навичок учнів та оперативно використовувати це в процесі підготовки робітників.

У дослідженні В.С.Петровича дано обґрунтування педагогічного управління системою позаурочної діяльності, місця в ньому учнівського самоврядування, а також аналіз функціонально-процесуального аспекту організації діяльності учнів вищих професійних училищ.

Оскільки будь-яка педагогічна діяльність немислима і непродуктивна без продуманого повсякденного керівництва, то необхідною умовою побудови й функціонування в навчальному закладі системи позаурочної діяльності учнів є правильне, науково обґрунтоване педагогічне управління системою [12].

Педагогічне управління, на думку В.С.Пікельної, технологічний процес, який дозволяє керівнику чи управлінському органу цілеспрямовано впливати на "зв'язки-відношення", виявлені в системі

управління навчальним закладом (або його окремою підсистемою), щоб система могла циклічно переходити в якісно новий стан (розвиватися, удосконалюватись).

Під управлінням системою позаурочної виховної діяльності учнів: В.С. Петрович розуміє організовану й цілеспрямовану діяльність адміністрації, управлінських органів, інженерно-педагогічних працівників, учнівських та інших громадських організацій, спрямовану на створення необхідних умов для її ефективного функціонування з метою забезпечення максимальної продуктивності й дієвості педагогічних впливів, спрямованих на досягнення поставлених цілей [13].

Моделюванню продуктивної управлінської діяльності директора: професійно-технічного училища присвячено дослідження Т.Г. Навазової, де під такою діяльністю розуміється "здібність директора досягати поставленої мети, забезпечити входження випускників училища в сучасне ринкове виробництво шляхом інтегративної взаємодії освітньої системи з ринком праці і ринком освітнянських послуг. Продуктивність діяльності тут розглядається як вимірювальна майстерність директора, що заснована на індивідуальному досвіді управління освітньою системою "професійне училище" і підтримується за рахунок самоосвіти, самоорганізації, самоконтролю" [8, с. 14–15].

Радикальні соціально-політичні й економічні реформи в Україні зумовлюють впровадження нових механізмів в управління, організацію та здійснення професійно-технічної освіти громадян, що дозволить адаптувати підготовку фахівців до ринкової економіки. З цією метою в статті розроблена модель управління професійно-технічним училищем в сучасних умовах.

Дослідження С.Я. Батишева, А.Н. Соколова [1], та інших доводять необхідність нової оцінки управлінської діяльності директора ПТУ, оскільки розв'язати головну проблему реформування професійно-технічної освіти під силу тільки такому керівнику, який володіє управлінням, як професією, що включає знання стратегії управління для переведення училища в режим розвитку.

У цілому високо оцінюючи модель системи управління позаурочною діяльністю учнів В. Петровича [12; 13] та моделі продуктивної управлінської діяльності директора профучилища Т.Г. Навазової [8], ми, здійснюючи теоретичне дослідження проблеми управління ПТУ використали дещо відмінні підходи та прийоми моделювання, що відповідають більш узагальненим цілям і завданням.

Використовуючи положення прикладної теорії моделювання навчально-виховного процесу, методологічні засади педагогічних процесів явищ, ми розробили узагальнену модель системи управління ПТУ. Графічне зображення її дано в додатку А. При цьому спиралися на думку В.І. Лугового, що для здійснення як зовнішніх, так і внутрішніх функцій

освітня система має бути автономною, відокремленою, зберігати достатню сталість своєї цілісності.

Такими специфічними особливостями структури запропонованої моделі управління ПТУ, на нашу думку, є:

1. Чотириступеневе управління: перший ступінь поєднує продуктивну управлінську діяльність училища з напрямками діяльності (стратегічні, педагогічні, професійні, тактичні); другий ступінь управління об'єднує впливові фактори (зовнішні й внутрішні) з класифікацією завдань, функціями, компонентами та умовами реалізації; третій ступінь поєднує конкретну систему регулювання трудових відносин з органами управління училищем, взаємодією директора із зовнішніми структурами; четвертий – це результати діяльності училища.

2. Суттєвою особливістю створеної моделі є зміна алгоритму внутрішньо училищного управління, яке спираючись на громадські структури управління, зорієнтоване на розвиток.

3. Модель побудована на основі принципу "зворотного зв'язку", що забезпечує необхідний рівень контролю за реальними результатами, дозволяє директору порівнювати очікуваний і досягнутий результати.

4. І нарешті, особливістю нашої моделі є те, що ми вперше в моделюванні результати діяльності освітньої системи поставили в залежність від ситуації в суспільстві і результатів особистої діяльності директора училища.

Охарактеризуємо основні організаційно-педагогічні складові цієї моделі управління. Ми розглядаємо її як складну цілісну систему, що включає ряд взаємозв'язаних і взаємозумовлених компонентів (суб'єкт, ціль, предметна спрямованість, індивідуальна управлінська система директора, зміст, результати діяльності, процес формування рівнів продуктивної діяльності в умовах ринкової економіки).

У дослідженні діяльність розглядається залежно від об'єкта – управлінська; залежно від специфіки одержання результату – творча; за соціальною формою – індивідуальна; стосовно сфери застосування – трудова; за суб'єктивним передбаченням – мотиваційна; ціннісно-орієнтована, що має такі риси як продуктивність і усвідомлення. Серед об'єктивних факторів формування продуктивної управлінської діяльності ПТУ виступають ті, що зумовлюють покращення діяльності училища завдяки розв'язання саме управлінських завдань щодо забезпечення життєдіяльності системи "професійно-технічне училище". Продуктивна управлінська діяльність у нашій моделі управління училищем розглядається як професіональна, що потребує від директора послідовності, чіткого розподілу функціональних обов'язків, подолання труднощів, певних організаторських здібностей, досвіду, професійних знань, умінь, майстерності. Головним регулятором продуктивної управлінської діяльності, який визначає побудову і динаміку її складових,

є вектор "мотив - ціль - результат" [8, с. 14].

Продуктивна управлінська діяльність – це здатність управлінської системи училища досягати результатів діяльності, що забезпечують входження випускників у сучасний ринковий аграрний сектор через взаємодію освітньої системи з ринком праці. Продуктивність діяльності розглядається як вимірювана майстерність директора, що ґрунтується на його власному досвіді управління системою "професійно-технічне училище", і підтримується самоосвітою, самоконтролем і самоорганізацією.

Для забезпечення системного підходу до управління училищем керівник чи колегіальний орган, що відповідає за його здійснення, повинні вміти ставити й формувати конкретні цілі й завдання з урахуванням замовлення на підготовку професійних кадрів, досягнутих результатів, рівня підготовленості педагогів; планувати й організовувати навчально-виховний процес, здійснювати постійні коригуючі впливи на систему впровадження нового, вилучення відпрацьованих форм, методів); аналізувати результати управлінської роботи в процесі реалізації поставлених цілей і завдань. Основними принципами, покладеними в основу продуктивної управлінської діяльності училища в нашій моделі управління, є системність, інтеграція, диференціація, модульність, проблемність, інтенсивність. Закономірності і способи перебувають у прямій залежності від специфіки та ефективності ринкових реформ.

У досліджуваній моделі управління ПТУ сільськогосподарського профілю продуктивну управлінську діяльність училища визначають чотири напрямки діяльності: стратегічні, педагогічні, професійні і тактичні, які, на нашу думку, загальновідомі. Стратегія управління визначається як вибір директором способів досягнення кінцевої мети, як формування нової моделі системи управління з урахуванням внутрішніх обставин розвитку освітньої системи "професійно-технічне училище". Менеджмент можна розглядати як форму управління професійно-технічним училищем в умовах ринкової економіки, а маркетинг - як процес стратегічного планування і реалізації ідеї розвитку професійно-технічної освіти з урахуванням ринку освітніх послуг.

У процесі виявлення зовнішніх і внутрішніх факторів, які доцільно враховувати в моделюванні продуктивної управлінської діяльності, враховувались суперечності, що виявились у практиці роботи центру професійно-технічної освіти м. Переяслав-Хмельницький, Київської області.

За підсумками аналізу зроблено висновок, що основними такими суперечностями є невідповідність: соціальним замовленням на підготовку висококваліфікованих робітників та реальним рівнем управління навчально-виховним процесом; між необхідністю впровадження ринкових економічних відносин ПТУ із замовниками і недостатньою розробкою цієї

проблеми в педагогічній теорії, відсутністю належного досвіду; між удосконаленням і демократизацією управління ПТУ і непослідовністю діючого законодавства в питаннях реформування профтехосвіти. Аналіз причин цих суперечностей допоміг нам системно підійти до дослідження факторів продуктивної управлінської діяльності училища. Їх ми поділяємо на зовнішні, що пов'язані з названими вище суперечностями: ситуація в суспільстві; ситуація в професійно-технічній освіті. Зовнішні фактори включають блок класифікації завдань (педагогічні, професійно-аграрні, фінансово-господарські) і блок компонентів (дослідницький, конструктивний, організаційний). Специфіка зовнішніх факторів у тому, що вони мало залежать від нашої діяльності і управлінська система училища має оперативно реагувати на зовнішні зміни.

До внутрішніх факторів належать: морально-психологічний клімат в училищі; професійні педагогічні навички працівників; управлінський досвід директора. Як показало дослідження, директор з високим рівнем управлінської діяльності допомагає становленню індивідуальності кожного педагога, забезпечує сприятливі умови для його роботи, намагається бути в курсі всіх творчих пошуків педагогів. Демократичний стиль управління, вирішення соціальних питань за допомогою контрактної системи регулювання трудових відносин і колективного договору – від цих компонентів і залежить позитивний морально-психологічний клімат колективу училища. Другий фактор – "професійні педагогічні навички працівників" – крім компонентів освітянських навичок включає професіоналізм виконання функцій управлінського циклу, які характеризують організаційно-педагогічну діяльність.

Як показали результати дослідження, професійно-педагогічні навички являються в знаннях, умінні формувати власну мету виходячи з цілей діяльності професійно-технічного училища. Щоб бути конкурентоспроможним, училище має постійно поліпшувати якість підготовки випускників і гнучко реагувати на потреби ринку освітніх послуг. Директор бере на себе відповідальність за все, що відбувається в училищі, очолює роботу колективу з переходу на дійсно новий зміст навчання і управляє розвитком освітянської системи.

Третій фактор – "управлінський досвід директора" – включає особисті якості директора, спрямованість його дій, забезпечує формування індивідуальної управлінської системи діяльності директора, його особисту технологію. Директори, які володіють самоменеджментом – це керівники, що відповідають за свої дії, самоосвіту, мають значні успіхи в професійній щільності, демонструють енергію і життєстійкість, формують хороші відносини з іншими людьми, відкриті передовому досвіду. Усі внутрішні впливові фактори управлінської системи в досліджуваній моделі управління мають властиві їм функції (програмно-цільові, матеріально-технічні, інформаційні, координуючі) і умови реалізації (особисті,

мотиваційні, системні,ресурсні). Важливими компонентами підсистеми індивідуальних і колегіальних органів управління нашої моделі є органи управління училищем. Повноваження загальних зборів як вищого органу управління училищем закріплено Статутом училища. Загальновідомо, що в управлінні системою освіти взагалі слабким залишається рівень аналітичної і прогностичної роботи – орієнтація на процес, а не на результат, що звичайно погано контролюється. Нормативна база такого управління ще не склалась, ось чому доцільним є ведення в модель управління ПТУ підсистеми оцінки діяльності училища. Підсистема "результати діяльності училища" включає: імідж училища, рівень професійної зрілості педколективу, позитивний морально-психологічний клімат, якість підготовки випускників, імідж директора, освітній рівень учнів, їх вихованість і культурний рівень, потребу в саморозвитку, працевлаштування випускників.

В умовах створення нових типів навчальних закладів їх конкуренції на ринку праці, оновлення змісту програми, формування ринкових відносин на селі, впровадження часткового госпрозрахунку для стабільного функціонування професійно-технічних училищ сільськогосподарського профілю виникли проблеми, які традиційними методами директор училища розв'язати вже не може. Визначити власний шлях розвитку навчального закладу в умовах ринкової економіки – основне завдання директора в нових соціально-економічних умовах.

Література

1. Батышев С.Я. Реформа профессиональной школы. (Опыт, поиск, задачи, пути реализации) / С.Я. Батышев – М. : Высшая шк., 1987. – 343 с.
2. Богоявленська Ю.В. Економіка та менеджмент праці : [навчальний посібник] / Ю.В. Богоявленська, Є. Ходаківський. – К. : Кондор, 2005. – 332 с.
3. Васильев И.Б. Социально-педагогические условия организации и деятельность высших профессиональных училищ: дис. ... канд. пед. наук / И.Б. Васильев. – К., 1995. – 213 с.
4. Зязюн І.А. Краса педагогічної дії : [навч. посіб. для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів] / І.А. Зязюн, Г.М. Сагач, – К. : Укр. фін. ін-т менеджменту і бізнесу, 1997.
5. Управління підготовкою кваліфікованих робітників та фахівців у регіоні: організаційно-педагогічні та економічні засади: Монографія / [Камінецький Я.Г., Клим Б., Копельчак М.П., Криницька Л.Я., Субтельна Г.В.]; за ред. Я.Г. Камінецького. – Львів, 2004. – 384 с.
6. Концепція розвитку професійно-технічної освіти (професійної) освіти в Україні // Освіта. – 2004. – №. 31. – С. 6–7.
7. Капська А.Й. Основні закономірності моделювання виховного процесу / А.Й. Капська, відп.ред. С.В.Кириленко // Нові технології виховання: зб.наук.ст. – К., 1995. – С. 91–96.
8. Навазова Т.Г. Моделирование продуктивной управленческой деятельности профессионального училища: дис...канд.пед.наук / Т.Г. Навазова – СПб., 1996.

9. Новик И.Б. Метод моделирования в современной науке / И.Б. Новик, М.М. Мамедов. – М. : Об-во "Знание", 1981. – 40 с.

10. Ничкало Н.Г. Профтехосвіта і ринок праці: старі й нові проблеми / Н.Г. Ничкало // Педагогічна газета. – 2005. – № 12.

11. Педагогічна книга майстра виробничого навчання: навч. метод. посіб. / [Н.Г. Ничкало, В.О. Зайчук, Н.М. Розенберг та ін.]; за ред. Н.Г. Ничкало. – [2-ге вид. доп.]. – К. : Вища шк. – 1994. – 382 с.

12. Петрович В.С. Вищі професійні училища: Орієнтація на ринкові відносини / В.С. Петровича // Міжнар.наук.практ.конфер. Матеріали "Трудове і професійне навчання, проблеми, пошуки, перспективи." Т.2. – Вінниця ВДГП, 1994. – С. 64–67.

13. Петрович В.С. Нові підходи до організації позанавчальної діяльності ВПУ : [наук.-метод.зб.] / В.С. Петрович // Удосконалення навчально-виховного процесу в професійних закладах сільськогосподарського профілю. – К. : ІСДО, 1993. – С. 178–187.

14. Суховеева Н.Н. Научно-педагогические основы деятельности классного руководителя профтехучилища: дис. канд. пед. наук. / Н.Н. Суховеева . – К., 1989. – 252 с.

15. Штоф В.А. Введение в методологию научного познания : [учеб.пособ.] / В.А. Штоф. – Ленинград: ЛГУ, 1972. – 191 с.

Нікітчина Світлана

Управління професійно-технічним училищем в умовах децентралізації

У статті розкрито педагогічні умови науково-методичних досліджень до моделі «Управління професійно-технічним училищем в умовах децентралізації», обґрунтовано специфічні особливості структури моделі управління професійно-технічним училищем.

Ключові слова: модель управління професійно-технічним училищем, децентралізація, педагогічні умови, педагогічне управління, організаційно-педагогічні складові моделі.

Никитчин Светлана

Управление профессионально-техническим училищем в условиях децентрализации

В статье раскрыты педагогические условия научно-методических исследований к модели «Управление профессионально-техническим училищем в условиях децентрализации», обоснованы специфические особенности структуры модели управления профессионально-техническим училищем.

Ключевые слова: модель управления профессионально-техническим училищем, децентрализация, педагогические условия, педагогическое управление, организационно-педагогические составные модели.

Nikitchyna Svetlana

Management of vocational schools in terms of decentralization

In this article is shown a scientific-methodical investigation to the model «Management vocational technical school in the way of decentralization», shoran a specific of the management vocational technical school.

Key words: model, management vocational technical school, decentralization, way, pedagogical condition, pedagogical management, orientation – pedagogical, component

model.